

HAZRETİ MEVLÂNÂ'NIN ETRAFINDAKİLER

ŞEFİK CAN

Mesnevîhan

Büyük veliler güneş manzumesine benzerler; onlar birer güneş gibi etrafa ışık saçarak karanlıkları aydınlatırlar. Etrafında bulunanlar da onların uyduları gibidir.

İşte Hazreti Mevlâna'nın etrafında bulunan o büyük insanlar adeta güneşin etrafındaki uydular gibi O'nu tamamlamakta, O'ndan aldıkları ışıkları da etraflarına saçmakta, bilgisizlik karanlığını aydınlatmaktadırlar. Bu bakımdan Hazreti Mevlâna'yı mütalaa ederken O'nun etrafında bulunan o büyük insanları da ilahi birer uydu olarak kabul etmek, onların da görüşlerinden, fikirlerinden yararlanmak gerekmektedir.

Büyük şair Yahya Kemal merhumun dediği gibi; "Ruh ufuksuz yaşamaz..." İşte Hazreti Mevlâna, önce Şems-i Tebrîzi'de, sonra Selahaddin-i Zerkubî'de, daha sonra Hüsâmeddin Çelebi'de birer ruh ufku buldu. Kendisiyle beraber isimleri geçen diğer bütün velilerle manevi bir bağlantısı vardı. Onlarla aynı görüşleri paylaşmış, aynı duyguları ifade etmişti.

SEYYİD BURHANEDDİN MUHAKKİK TİRMİZİ

Babasını kaybeden Mevlânâ, içinde büyük boşluk duyuyordu. Çünkü o, yalnız bir baba kaybetmemişti. Bir şeyh, bir mürşid, bir gönül dostu, ilim ve fazilet timsali, bir insan-ı kamil kaybetmişti. Her ne kadar Sultanü'l-Ulema'nın ebedi aleme göç etmesinden sonra, onun müridleri tarafından bir şeyh, bir pir olarak tanınıyor, genç yaşında zamanın büyük alimi sayılıyor, etrafında hayli ilim ve irfan meraklısı toplanıyorsa da, o, kendini babasının yerine koyamıyor, manevi yalnızlığını hissediyordu. Bir sene böyle geldi, geçti. Sultanü'l-Ulema'nın vefatından, bir yıl sonra, halifelerinden Tirmizli Seyyid Burhaneddin Muhakkık, şeyhinin Konya'ya yerleştiğini duymuş ve onu görmek için Konya'ya gelmişti. Çok sevdiği şeyhinin bir sene evvel vefat etmiş olduğunu ve yerine oğlu Celaleddin'in geçtiğini görmüştü. Konya'ya gelen bu Seyyid Burhaneddin kimdi? Bilginlerin sultanı Bahaeddin Veled, Belh şehrinde iken Seyyid Burhaneddin hazretleri de orada idi. Ve Sultanü'l-Ulema'nın müridleri arasına girmişti. Daha Celaleddin Muhammed bir çocuk yaşında iken, onun terbiyesini üzerine almıştı. Seyyid Burhaneddin'in Konya'ya gelişine, Hazreti Mevlânâ çok sevindi. Baba dostu, eski hocasının elini öptü. Belh'de geçen mutlu günleri hatırladılar. Büyük manevi zevk duydular. Seyyid Konya'ya niçin geldiğinin manasını anladı. O, aziz şeyhinin oğlunun eskiden beri mürebbsi iken, şimdi mürşidi olacaktı.

O günden sonra Mevlânâ, Seyyid Burhaneddin'e mürid oldu ve şeyhinin ona talim ettiği Kübreviyye tarikatının evrad ve tesbihine devam etmeğe başladı. Seyyid, önce onu, kırk gün bir odaya kilitlemiş, Mevlânâ'ya halvet yaptırmıştı. Baba dostu, Seyyid Burhaneddin'i bulunca Mevlânâ, manevi yalnızlıktan kurtulmuş, şeyhinin verdiği virdleri aşkla, şevkle okumakta ve tesbihleri çekmekte idi. Mevlânâ her ne kadar, babası ve aynı zamanda hocası olan Sultanü'l-ulema'dan çok şeyler öğrenmişse de Seyyid Burhaneddin Hazretleri, din ve şeriat bilgisini de kuvvetlendirmesi için onun Halep ve Şam'a gitmesini tavsiye etmiş, Mevlânâ da şeyhinin emrine uyararak birkaç derviş arkadaşı ile beraber Halep'e gitmişti. Talebesini ve müridini tahsilini derinleştirmesi için Halep'e gönderince Seyyid Burhaneddin hazretleri Konya'da kalmadı. Kayseri'ye gitti. Bu gidişi muvakkattı. Sevgili müridi Konya'ya dönünce o da Konya'ya gelecekti. Mevlânâ Halep'te iki sene kadar o devrin en meşhur medresesi olan Halaviyye medresesinde kaldı. Ve oranın en tanınmış alimi Kemaleddin İbnü'l-Adim (ölümü 660/1262)'den fıkıh tahsil etti. Hazreti Mevlânâ, Şam 'da bulunduğu sıralarda tahsilini daha çok derinleştirmişti. Artık Konya'ya dönmesi gerekiyordu. Hazreti Mevlânâ Anadolu'ya dönünce, önce Kayseri'ye uğrayarak, şeyhi Seyyid Burhaneddin'i ziyaret etti. Sonra onunla birlikte Konya'ya geldiler.

Şeyh, durumdan memnundu. Mevlânâ'yı çok değişmiş buldu. Bilgisi, olgunluğu, şeriata bağlılığı bariz bir şekilde dikkati çekiyordu. O gerçekten mürşidlik, babalık vazifesini yapmış, şeyhinin oğlunu, ilmin, imanın yolunda kemale sevk etmişti. Şimdi artık onunla şahsen meşgul oluyor, onu telkinleri ile görüşleri ile daha mükemmel bir hale getirmeğe gayret sarfediyordu. Seyyid hazretleri Mevlânâ'yı yetiştirmek için çok uğraştı. Ona babası Sultanü'l-ulema'nın Maarif adlı eserini tekrar tekrar okuttu. Böylece aylar, yıllar geçti. Her geçen yıl Mevlânâ'yı bir kat daha olgunlaştırdı. Oruç ve çile günleri, geçti. Mevlânâ'yı istediği gibi yetiştirmişti. İçinde vazifesini tamamlayan bir mürşidin iç rahatlığı vardı.

Şam dönüşünde Hazreti Mevlânâ, Kayseri'ye uğrayıp şeyhini Konya'ya getirdiğini biliyoruz. Sipehsalar'a göre Seyyid, Mevlânâ'dan Kayseri'ye gitmek üzere müsaade istediği halde Mevlânâ şeyhinden ayrılmak istememiştir. Burhaneddin Hazreti Mevlânâ'nın isteğine uymayarak Kayseri'ye gitmek istedi ise de, yolda atının ayağı kaydı. Seyyid attan düştü, ayağı incindi. Dönüp Konya'ya gelerek, Mevlânâ'ya neden yolunu bağladığını, gitmesine müsaade etmediğini sordu. Bu soruya karşılık Mevlânâ, "Şeyhim, neden bizi bırakıp gitmek istiyorsun?" sorusunu sordu. Bu soruya karşılık Seyyid, şu cevabı verdi: "Konya'da güçlü bir arslan peyda oldu. Ben de bir arslanım. Aynı şehirde iki arslan bir arada olamaz. Biz artık birbirimizle geçinemeyiz. Ben bu yüzden gitmek istiyorum." Bunun üzerine Mevlânâ, Seyyid Burhaneddin Tirmizi hazretlerinin ellerini öptükten sonra onu, bir kaç müridi ile birlikte Kayseri'ye uğurlamıştı.

Seyyid Burhaneddin Tirmizi Kayseri'ye geleli daha bir yıl tamamlanmamıştı. O mübarek, ömrünün son günlerini yaşadığını hissediyordu. Bir gün hizmetçisine, sıcak su hazırlamasını söyledi. İsteddiği su hazırlanınca, kalkıp boy abdesti aldı. Sonra, hizmetçisine: "Git, kapıyı sıkıca kapa ve dışarıda gördüklerine 'Garip Seyyid dünyadan göçtü' diye sala ver!" dedi. Ve odasının bir

köşesine çekilerek şu son duasını yaptı: "Ey büyük Allahım, ey dost, beni kabul et ve canımı al. Beni, benden al. Beni her iki dünyadan da al, götür. Ben seni istiyorum. Sensiz olan her şeyi benden al."

Hizmetçi koşarak Sahib Şemseddin'e haber verdi. Seyyid'in ölüm haberi Kayseri'de kısa zamanda duyulmuş, büyük bir kalabalık hüccresinin önünde toplanmıştı. Sahib Şemseddin, cenazeyi hazırlatırken Mevlânâ'ya da haber ulaştırdı. Cenaze dua ve tekbirlerle kaldırıldı. Mevlânâ şeyhinin ölüm haberini alınca, büyük bir kedere kapılmış, hemen Kayseri'ye hareket etmişti. Kayseri'ye gelince doğru, Seyyid'in mezarı başına gitmiş, orada saatlerce niyazda bulunmuştu. Sahib Şemseddin, Mevlânâ'ya, şeyhinin kitaplarını teslim etti. Mevlânâ hocasının kitapları ile birlikte üzgün, içi yaralı olarak Konya'ya döndü. Bu kitaplar arasında Seyyid'in Makalat adlı meşhur eseri de vardı. Seyyid Burhaneddin Tirmizi Hazretleri 1241 senesinde vefat etmişti.

TEBRİZLİ ŞEMSEDDİN HAZRETLERİ

Eflaki Şems'in babasının Melikdad oğlu, Ali olduğunu yazıyor. Tebriz'de doğduğuna göre Azeri Türklerinden olsa gerek. Çok iyi bir tahsil gördüğü, devrinin bütün bilgilerine sahip olduğu Makalat adlı eserindeki sözlerinden belli. Bir yere bağlanıp kalmadığı, çok yer dolaştığı için, ona "Şems-i perende" (Uçan Şems) denmiştir. Kamil bir insan oluşu sebebiyle "Kamil-i Tebrizi" diye de anılır. Şems büyük bir varlıktı. O da Mevlânâ gibi büyük bir Hak aşığı idi. O da çeşitli memleketler dolaşmış, çeşitli alimler, şeyhler görmüş, kendi ifadesine göre hiç birinde aradığını bulamamıştı. Hiç bir kimse onun haline muttali olamamıştı. Hiç kimse, onun sırlarının hakikatini bilememişti.

O devirlerde konuştuğu, tanıştığı, sohbetlerinde bulunduğu, muhtelif yerlerde yaşayan, meşhur şeyhlerin hiç birisinde, Şems, aradığını bulamamış, onlara tam olarak bağlanıp kalamamıştı. O insan-ı kamil, mükemmel, bir mürşid arıyordu. Onun kafasında kusursuz, tam Muhammedi yolda, yaşayan bir sahabe gibi lekesiz, tertemiz bir şeyh mefhumu vardı. Bu yüzden şeyh diye, mürşid diye karşısına çıkan kişilerde kusur görüyor, onlara gönül veremiyordu. Herkesin eline sarıldıkları, saygı gösterdikleri şeyhlerde, İslami yaşayış, İslami ahlak bulamayınca üzücüyor, onlardan uzaklaşıyordu.

Şems menfaat ve gösteriş peşinde koşan şeylerden daima uzak kalmış, ömrü boyunca Mevlânâ'yı görüp tanışmaya kadar herhangi bir şeyhe bağlanıp kalamamıştı. Muhyiddin-i Arabi hazretleri de dahil bir çok şeyh gören, bir çok ariflerle sohbetlerde bulunan, kendisi de Sipehsalar'ın yazdığı gibi Velilerin sultanı olan Tebrizli Şems hazretleri, Mevlânâ Celaleddin hazretlerini tanıyınca, ondaki hakikati görünce "Ben aradığımı, Hüdavendigarım, Mevlânâ'da gördüm" demiş ve Konya'da kalmıştı.

Mevlânâ ile Şems'in Buluşmaları

Eflaki, Mevlânâ ile Şems'in Konya'da buluşmalarından önce, Mevlânâ Şam'da iken Şems'le buluştuklarından bahseder: "Bir gün Mevlânâ Şam çarşısında iken, başında külah bulunan siyahlar giymiş bir adamın Mevlânâ'nın elini öperek "Ey manalar aleminin sarrafı, beni bul, beni anla" diyerek kalabalığa karıştığını yazar. Ve bu adamın Şems olduğunu hikaye eder." Mevlânâ ile buluşmaları hakkındaki rivayetler çeşitlidir. Eflaki'nin rivayetine göre Mevlânâ bir gün, İplikçi medresesinden çıkarak rahvan bir estere binmiş, talebeleri ve müridleri ile beraber gidiyordu. İşte tam bu sırada Tebrizli Şemseddin, Mevlânâ, hazretlerine rastladı.

Halbuki Sipehsalar (Midhat-ı Bahari Tercümesi s.168) Mevlânâ ile Şems'in buluşmalarını şöyle anlatır: "Şemseddin-i Tebrizi Konya'ya gece vakti geldi. Pirinçler hanına nazil oldu, hanın kapısı önünde oturmak için süslü bir sedir vardı. Ekseriya büyük kişiler o sedire oturuyorlardı. Şems sabahleyin o sedirin üstüne oturdu. Hazreti Mevlânâya velilik nuru ile Şems'in geldiği malum oldu. Hane-i mübareklerinden çıkarak ol tarafa doğru yürüdüler. Yolda halk, Hazret'in elini öpmek için her taraftan ol mübareke yaklaşımağa, yol bulmağa çalışıyorlardı. Hazreti Mevlânâ da bi'l-mukabele hepsini okşayıp gönüllerini hoş ediyordu. O sırada ansızın Şems-i Tebrizi'nin nazarı Mevlânâ'ya tesadüf etti. Rüyasında kendisine haber verilen mübarek zatın, bu zat olduğunu anladı. Hiç bir şey söylemedi.

Bu iki büyük velinin buluşmaları ve birbirlerini Hak dostu olarak sevmeleri, daima sohbetle vakit geçirmeleri, etrafta bulunanlar tarafından iyi karşılanmıyordu. Mevlânâ'nın öğrencileri, müridleri, ileri gelen imamlar, din adamları, hatta ailesinin ferdleri, Mevlânâ'yı bu kadar tesiri altında bırakan Şems'teki hakikati, aşk ve iman gücünü göremedikleri, sezemedikleri için Tebrizli'ye nefret gözü ile bakıyorlardı. Şems'in Mevlânâ'ya bu kadar yakın oluşu, onu tesiri altına almasını İbtida-name'de Sultan Veled şöyle anlatmakta: "Halk bu bağlılığı, bu vefayı, bu coşkunluğu, bu sevgiyi görünce hasede düştü, herkes kınamaya koyuldu. Şeyhler, büyükler, yüce kişiler, 'bu ne biçim bir adamdır ki, Mevlânâ'yı bu hale getirdi. Hiç birimiz Şems'de bir hayır görmediğimiz halde Mevlânâ neden onu böyle üstün bir adam olarak tutmada, ağırlamada? Onda ne hal var, ne ilim var, ona nazar ehli dememize, gönül gözünün açık olduğuna hükmetmemize imkan var mı?" diye açıkça onun hakkında dedikodu yapmağa başladılar.

Şems için çığırından çıktığını, herkesin kendisine düşman olduğunu görünce, bir gün ansızın kayboluverdi. Şems, 643 yılı Şevvali'nin 21. günü Konya'yı terk etmişti (15 Şubat 1246). Şems Konya'da tam 15 ay yirmi gün kalmıştı.

Şems Hazretlerinin Konya 'ya İkinci Gelişi

Sultan Veled İbtida-name adlı eserinde: Mevlânâ'nın Şems'in gidişinden çok üzüldüğünü, Şems'in gidişine sebep olanların, yüzlerine bile bakmadığını yazıyor. Bunun üzerine sebep olanların yaptıklarına pişman olduklarını, Mevlânâ'nın da onları affettiğini bildiriyor. (İbtida-name, s.45-47) Sultan Veled, Şems'in Konya'dan doğruca Şam'a gittiğini yazıyorsa da Sipehsalar önce Şems'in nereye gittiğinin bilinmediğini bildirmektedir. Bir müddet sonra Şems Mevlânâ'ya Şam'dan bir mektup göndermiş, bu suretle Şems'in Şam'a gittiği anlaşılmıştır. Şems Şam'dan Mevlânâ'ya mektup yazınca, Mevlânâ da ona mektuplar yazdı.

Mevlânâ, Şems'in mektubunu aldıktan sonra Sultan Veled'i çağırdı. Ona bir miktar para vererek "Sen elçi olarak git. Bu paraları ayağına saç. Benim tarafımdan rica et. Kendisine kötü davrananların pişman olduklarını söyle, lütfetsin, gelsin artık." dedi. Sultan Veled bu hizmeti canla başla kabul etti. O da babası gibi Şems'e aşıktı. O da babası gibi Şems'in hakikatini görmüş, büyüklüğünü anlamıştı. Sultan Veled Şam seyahatini anlatırken diyor ki: "Yorulmadan, ovalarda koşuyor, dağları bir saman çöpünden bile ehemmiyetsiz görüp aşırıyordum. Yoldaki dikenler, bana güller gibi görünmede idi. "

Eflaki, Sultan Veled'in yirmi kişi ile gittiğini yazıyor. Şam'da Şems hazretlerini buldular. Sultan Veled babasının dediğini yaptı. Paraları ayağına saçtı. Şems paraları görünce, gülümsedi. Muhammed huylu Mevlânâ bizi altınla, gümüşle ne diye oyalıyor? Onun dileği kâfi, dedi ve Konya'ya gelmeği kabul etti. Sultan Veled ve arkadaşları, Şam'da bir kaç gün kaldılar. Sema meclisleri kuruldu. İstirahat ettiler sonra Şems hazretlerini yanlarına alarak yola düştüler. Şam kervanı Konya'ya yaklaşınca, Sultan Veled babasına bir müjde gönderdi. Mevlânâ müjdeyi alır almaz, dervişler, beyler ve Mevlânâ'nın adamları Mevlânâ ile beraber karşılamaya çıktılar. 8 Mayıs 1247 günü Şems hazretleri tekrar Konya'yı şereflendirdi. Şems Mevlânâ'yı görünce attan indi, kucaklaştılar. İki mana denizi tekrar birleşti.

Şems-i Tebrizi'nin Kayboluşu

Şems tekrar Konya'ya geldikten sonra, önce, onun aleyhinde bulunanların hepsi yaptıklarına pişman oldular. Şems de Mevlânâ gibi onların hepsini bağışladı. Çünkü Mevlânâ da, Şems de Muhammed huylu idiler. Malum olduğu üzere Peygamber Efendimiz Taif'te kendini taşıyanları, mübarek ayaklarını kanatanları bile affetmişti. Zaten Şems gelmeden önce Hazreti Mevlânâ da kötülük edenleri, dedikodu yapanları affetmişti. Şems de aynı yolda yürüdü. Kendisiyle uğraşanları hoş gördü. Suçlarını affetti. Sema meclisleri tertip edilmeğe başlandı. Mevlânâ da, Şems de her gün bir yere davet

edilmekteydiler. Fakat, sema neşe ve şevkle geçen günler de uzun müddet devam etmedi. Yine kin ve nefret uyandı. Şems aleyhinde, yine dedikodular başladı. Yalanlar, fitneler yine aldı yürüdü. Bu defaki fitne daha şiddetliydi. Onu Konya'ya tekrar geldiğine pişman etmişlerdi. Makalat'ında şöyle dert yanıyor: "O kadar zahmet çektim. Bu son yolculuk beni o kadar yordu ki, yorgunluğum iki yılda çıkmaz. Yollara düştüm. Öyle zahmetlere katlandım ki şu Konya'yı altınla doldursalar, yine gözümde yok, bu cefalar çekilemez. Fakat Mevlânâ'nın sevgisi üstün geldi de bu sıkıntıya katlandım." (Makalat s.26)

Cenab-ı Şems, kendini çekemeyen, kötü niyetli kişilerin davranışlarını dedikodularını, iyi huylu olduğu için kendi içine gömüyor, Mevlânâ'ya açmıyordu. Şems'in çok sevdiği karısı Kimya da evlendiklerinden pek az zaman sonra vefa etmişti. Ne kadar üstün bir varlık olursa olsun, Şems de insandı. Bir taraftan sevdiği karısının vefatı, bir taraftan dedikodular onu çok sarsmıştı. Küfür ve tehdidlere artık dayanacak hali kalmamıştı. Mevlânâ'ya olan bağlılığı, Mevlânâ da gördüğü hakikat onu yaşatıyordu. O, Sultan Veled'e bir kaç defa "Ben bu sefer öyle bir gidiş gideceğim, izimi kimse bulamayacak yahud onu bir düşmanı öldürdü diyecekler" diye söylediği gerçekleşti. 1247 senesinin Aralık ayının perşembe günü Şems hazretleri ortadan kayboldu.

Sipehsalar'ın yazdığına göre, Şems'in ortadan kaybolduğu sabah Hazreti Mevlânâ medreseye gelip de Şems'i odasında bulamayınca çok mahzun oldu. Hemen Sultan Veled'in yattığı yere gitti: "Bahaeddin, ne yatıyorsun! Kalk, şeyhini ara. Yine can burnumuz, onun latif kokusundan mahrum kaldı." diye seslendi. (Sipehsalar Tercümesi, s.179) Şems gerçekten "Öyle bir gidiş gideceğim ki kimse bulamayacak" dediği gibi kayıplara mı karıştı? Dönülmez bir seyahata mı çıktı? Yoksa şehid mi edildi? Doğrusunu Allah bilir. Yine Eftaki'nin rivayetleri üzerinde durulunca, bu rivayetlerden şöyle bir netice çıkarılabilir: Şems, Hazreti Mevlânâ'nın yanında iken dışarı çağırılmış, fakat bir daha Mevlânâ'nın yanına geri dönmemiş ve ortalıkta görülmemiş. Onu çağırınlar onu alıp götürdüler mi? Öldürdüler mi? Onun Konya'dan başka bir yere gitmesini mi sağladılar? Acaba, Şems, evvelce, gittiği Şam'a mı gitti? Bütün bunlar kat'i olarak bilinmemektedir. Bilinen bir hakikat varsa, o da Mevlânâ'nın Şems'in şehid edilmesini bilmediğidir. Bu faciayı Mevlânâ'ya duyurmadılar mı? Yahud böyle bir facia vuku bulmadı mı?

Şems Hazretlerinin Kayboluşundan Sonra Hazreti Mevlânâ'nın Hali

Sultan Veled, Şems'ten sonra Mevlânâ'nın halini şöyle anlatır: "Şeyh, onun ayrılığından sonra adeta deli oldu. Fetva veren şeyh, aşkla şair kesildi. Zahiddi, meyhaneci oldu. Fakat üzümünden yapılan şarabı içip satan meyhaneci değil, nura mensup olan can, nur şarabından başka bir şeyi içmez. (İbtida-name, s.53) Mevlânâ, gece gündüz sema etmede, ağlayışını, feryadını küçük, büyük herkes işitmedeydi. Eline geçen altını, gümüşü çalgıcılara veriyor. Nesi varsa

başıyordu. Şems'i gördüm diyenlere, parası yoksa, üstündeki elbiseyi başıyordu.

Sultan Veled'in İbtidaname'de yazdığına göre, Hazreti Mevlânâ bir kaç sene sonra müridleri ile beraber tekrar Şam'a gitti. Aylarca orada kaldı. Bütün araştırmalarına rağmen Şems'i bulamayınca, ümidini kesti. Onun öldürüldüğüne dair dedikoduları da duymuştu. Oğlu Alaeddin Çelebi'nin de bu işte parmağı olduğunu artık biliyordu. Sevgi ve hasret şiirleriyle duygularını ifade etmekle avunuyordu.

Şems mi Mürşid, Mevlânâ mı?

Birbirlerinde bulunan hakikatleri gören, birbirlerine hayran olan bu iki büyük veliden hangisi üstündür, büyüktür? İlahi aşkta fani olan velileri, birbirleri ile mukayese etmek hatadır. Bütün beşeri kirliliklerden arınmış, nefsanî arzulardan kurtulmuş, Hakk'ın tecellisine mazhar olmuş, vahdet deryasına dalmış, yok olmuş bu yüce varlıklar, birbirlerinden üstün görülemezler. Tozlardan, paslardan temizlenmiş, çeşitli aynalarda parlayan güneşin nuru, aynı nur değil midir? Bunlar birbirinden ayırmedilebilir mi?

Hazreti Mevlânâ; gönlü hasret ateşiyle yana yana Şam'da Hazreti Şems'i ararken, Mevlânâ'nın ilmine, irfanına, aşkına hayran olan, nuruyla gözleri kamaşan Şam'ın arifleri, nasıl oluyor da; bir mürşid, mürşid arıyor? diye düşünmüşlerdi. Mevlânâ Şems'i aradığı gibi, Şems de vaktiyle Mevlânâ'yı aramıştı. Şems de dolaştığı şehirlerde; meşhur şeyhlerin, mürşidlerin hiç birisinde aradığını bulamamış; Mevlânâ'yı bulunca; "Memleketten çıkalı Mevlânâ'dan başka şeyh görmedim. Ben aradığımı Hudavendigarım Mevlânâ'da buldum" demişti. Bunlar birbirlerinde ne gördüler? Ne buldular? Bunlar, birbirlerine ayna oldular. Bunlar, şeyhlik, mürşidlik, halifelik, müridlik makamlarının ötesine geçtiler de birbirlerinde bulunanı gördüler. Bu sebeple bunlardan herhangi birisini ötekinin mürşidi sanmak, evvelce de arz edildiği gibi boş bir düşüncedir. Yersiz, lüzumsuz bir fikre kapılmaktır.

Eğer, insanlar, Mevlânâ ile Şems gibi, birbirlerinde bulunanı, birbirlerinin hakikatini görebilselerdi, dünya cennet olurdu. İnsanlar daimi bir barış halinde yaşarlardı, harpler ortadan kalkar, bütün dünyada silah fabrikaları kapatılır, Afrika'da şurada, burada açlık çeken insanlar bulunmazdı. Dünya refah içinde yaşardı. Hazreti Mevlânâ: "Şu dünyada gördüğümüz tenlerimiz, vücutlarımız, bizim gölgelerimizdir. Biz aslında bu gölgelerin üstesinde yaşıyoruz" diye buyurmaktadır. İşte Mevlânâ ile Şems birbirlerinin, maddi varlıklarının ötesinde bulunanı gördüler, onu sevdiler.

Şems'in Eseri ve Şems'e İsnad Edilen Eserler

Şems'in toplantılarda yaptığı sohbetlerden derlenmiş Makalat adlı bir kitabı vardır. Bu kitabı, kendisi yazmamıştır. Konuşmaları sırasında müridleri tarafından not edilmiştir. Çeşitli konuları ihtiva etmektedir. Türkçeye de Nuri Gençosman tarafından tercüme edilmiş bulunan bu kitap, son derece tertipsiz, karışık, kesik cümlelerle yazılmış olmasına rağmen çok önemlidir. Çünkü bu kitap vasıtasıyla Şems'in kişiliği, ilmi, irfanı anlaşılmaktadır. Bu kitap bir ansiklopedi gibi her konuyu özlü olarak anlatmaktadır. Sohbet esnasında, ortaya atılan mevzularla, Şems'e sorulan suallere verilen cevaplarla, Şems'in felsefeye, kelim ilmine, tarihe, edebiyata, şiire, hadis ilmine, tefsire, her şeye vakıf olduğu görülmektedir. Bu kitapta sufiliğe, şeyhlere, müridlere, müridlere dair çok ince görüşler, güzel mutalaalar vardır. Yine bu kitapta, Şems'in Mevlânâ'da gördüğü hakikat gün gibi açığa vurulmakta ve onun üstünlüğü, büyüklüğü belirtilmektedir. Nesir halinde yazılmış bu eserde Arapça ve Farsça bazı manalı şiirlere de rastlanmaktadır.

Mevlânâ'nın Mesnevi'si ile, Şems'in Makalat'ı arasında çok kuvvetli bağlantılar olduğunu Profesör Firuzanfer Mevlânâ Celaleddin eserinin 89. sayfasında ileri sürmektedir. Mevlânâ'nın Makalat'ta geçen bazı hikayelerin konusunu Mesnevi'de açıkladığını yazmaktadır. Firuzanfer'e göre: "Eğer Şems'in sözleri not edenlerin hatalarından, noksan not etmelerinden ötürü Makalat'ın bazı kısımlarının eksikliği, irtibatsızlığı olmasaydı, bu eser sufiyane yazılmış nesirlerin en güzellerinden biri sayılırdı." Şems'e Esmâ-i Hüsnâ Şerhi, bir de Merğubu'l-kulub diye bir iki eser daha, isnad ederlerse de bu kitapların Şems'e aid olmadıkları yazıldıkları tarihlerden anlaşılmaktadır.

Hazreti Mevlânâ'nın Hayatında Sükün Devri

Hazreti Mevlânâ, Şems'in yaşadığından ümidini kesmiş, artık onu, aramaktan vaz geçmişti. Şems'i, artık, ne Şam'da, ne de başka yerde bulamayacağını anlamış da, Sultan Veled'in dediği gibi onu, kendi gönlünde, kendisinde bulmuştu. Bulmuştu ama, hala, gözleri Şems misillü bir gönül dostu arıyordu. Mevlânâ'nın etrafında ailesi, oğulları, dostları, talebeleri, müridleri bulunduğu halde içinde bir boşluk duyuyor, adeta kendisini yalnız hissediyordu.

Muhakkak ki insanın en büyük dostu Allah'tır. Cenab-ı Hak "Nerede olursan ol, ben seninle beraberim."(57/4) diye buyurmuyor mu? Mevlânâ da bir şiirinde bu hakikati şöyle ifade eder:

"Burada gizli birisi var, Kendini yalnız sanma"

Fakat Mevlânâ'nın bu duyguyu paylaşan, kendinde bulunanı, kendine hissettiren Şems gibi bir Hak dostuna, bir can aynasına, bir ruh ufkuna ihtiyacı vardı.. Bu yüzden huzura ve sükuna kavuşamıyordu. Mevlânâ'ya, Şemsden sonra, gönül dostu, can aynası Konyalı Selahaddin hazretleri oldu, Bu hemdem, bu gönül dostu ile Mevlânâ manevi yalnızlıktan kurtuldu. Huzura, sükuna kavuştu."

KONYALI KUYUMCU ŞEYH SELAHADDİN

Selahaddin Feridun, Konya köylerinden birinde doğmuştu. Babasının adı Yağı Basan idi. Köyleri Beyşehir gölü civarında olduğu için, bu aile balıkçılıkla geçinirdi. Selahaddin Konya'ya gelip yerleşmiş, orada kuyumculuk sanatını öğrenmiş, bir dükkan açmış, çalışıyor, rızkını temin ediyordu. Dindar ve faziletli bir kişi olan Selahaddin, Mevlânâ'nın babasının aziz dostu ve halifesi Seyyid Burhaeddin'e intisap etmiş, ahlakı, hulusu ve ibadete düşkünlüğü ile sufilik yolunda hayli ilerlemiş ve şeyhi Seyyid Burhaneddin'den hilafet alarak, şeyhlik makamına yükselmişti. Şeyhi, bu temiz kişiyi, bu Hak aşıkını çok severdi. Gerçekten de Selahaddin ümmi yani hiç okuma yazma bilmiyordu, ama muttaki, ibadetine çok düşkün, çok nurlu bir mümindir. İlahı aşka gönlünü vermiş, bir çok haller elde etmişti. Selahaddin-i Zerkubi yani Kuyumcu Selahaddin, şeyhi Seyyid Burhaneddin Kayseri'ye gidince, köyüne dönmüş, orada evlenmiş, çoluk çocuk sahibi olmuştu.

Bir cuma günü Konya'ya gelmişti. Cuma namazı kılmak için, Ebu'l-Fazl Camii'ne girdi. Namazdan sonra Mevlânâ vaaza başladı. Mevlânâ çok heyecanlı, çok güzel konuşuyordu. Mevlânâ o günkü vaazında, şeyhi Seyyid Burhaneddin'in hallerinden, faziletinden, aşkından bahsediyordu. Kuyumcu Selahaddin can kulağı ile Mevlânâ'yı dinlerken, birden bire Mevlânâ'nın zatında, büyük bir nur gibi şeyhi Seyyid Burhaneddin'i gördü. Sanki, Mevlânâ gitmiş, yerine Seyyid Burhaneddin gelmiş, oturmuş, heyecanlı, güzel sözler söylüyordu. Selahaddin hazretleri, kendine hakim olamadı, ayağa kalktı, deli gibi feryad ederek Mevlânâ'ya doğru koştu. Mevlânâ'nın vaaz ettiği kürsünün altına geldi. Mevlânâ'nın ayaklarına kapandı. Bu vaka, Seyyid Burhaneddin'in ölüm tarihi olan 1241'den sonra ve Şems'in Konya'ya geliş tarihi olan 1244'ten öncedir.

Selahaddin-i Zerkubi, Hazreti Mevlânâ'yı çok seviyordu. Ona derin hürmeti vardı. Çünkü her ikisi de aynı şeyhten Burhaneddin-i Tirmizi'den feyz almışlardı. Her ikisi de aynı tarikatta Kübreviyye tarikatında idiler. Her ikisi de Hak'ta fani olmuşlardı. Mevlânâ da, Şeyh Selahaddin'i çok seviyordu. Ona lütuflarda bulunmaktan geri kalmıyordu. Fakat Mevlânâ ilk zamanlarda Selahaddin'den daha kuvvetli bir gönül dostu ile meşgul olduğundan, onunla pek ilgilenmiyordu, Şems'i bulmaktan ümidini kesince, bütün kalbiyle, bütün himmetiyle Selahaddin'e yöneldi. Onu, kendi yerine halife, şeyh olarak seçti. Dostlarını, müridlerini ona tabi olmağa çağırdı. Mevlânâ, kendisinden el almak isteyen kimselerle, talibleriyle kendisi uğraşmıyordu. Şems ile buluştuktan sonra bu

vazifeyi seçilmiş dostlarından, kamil bir şeyhe havale ediyordu. Selahaddin hazretleri'ne şeyhlik görevi verdiği zaman da aynı yolu tutmuştu. Üstelik, bu yeni gönül dostunda, bu kuyumcu şeyhte, Şems'in nurunu görüyor, onu Şems yerine koyuyordu.

Mevlânâ, bu ümmi ihtiyar kuyumcuda, Şems'in nurunu gördükten sonra ona çok bağlanmıştı. Eflaki'nin yazdığına göre Mevlânâ, kendisini sevenlere: "Selahaddin'in yanında Şems'ten, Hüsameddin'in yanında da Selahaddin'den bahs açmayın, bunların aralarında bir fark yoktur amma, bu iş edebe sığmaz. Erenlerde, ilahî kıskançlık vardır", derdi. Selahaddin hazretlerinin de Mevlânâ'ya karşı bağlılığı sonsuzdu. Bir gün Mevlânâ'ya "İçimde nur kaynakları varmış da haberim yokmuş. Sen onları keşf ettin, coşturdun. "demişti. Sipehsalar'ın yazdığına göre (s.181) bir gün Mevlânâ, Selahaddin'in kuyumcu dükkanının önünden geçerken, onun ahenkli çekiç vuruşundan heyecanlanmış, cezbelenmiş, hemen orada sema etmeğe başlamış, Selahaddin de onun bu halini görüp, çekiç altındaki altının ezilip zayı olacağını düşünmeden vurmaya devam etmişti.

Konyalılar, Mevlânâ'nın Kuyumcu Selahaddin'e

Gösterdiği Sevgiyi, Saygıyı Çekemediler

İlahî aşktan nasipsiz olanlar, ibadetle, riyazet ile, heva ve heveslerini: yenemeyenler, Şems'i çekemedikleri gibi şimdi de Kuyumcu Selahaddin'i çekemiyorlardı. Çünkü Mevlânâ, Şems kaybolduktan sonra, bu kuyumcuyu, kendine hemdem, Hak dostu seçmiş, onlara Selahaddin'i şeyh tanıyarak ona uymalarını istemişti. Sultan Veled'in İbtida-name'sinden başka hiç bir kitap, bu hali gereği gibi açıklamamıştır: Firuzanfer'in Mevlânâ'nın hayatına dair yazdığı kitabın 129. sayfasından itibaren İbtida-name'den alınan bazı beyitlerin tercümesini aynen buraya koydum: "İnkarcılar diyorlardı ki: Birinden kurtulduk, (yani Şems'ten) daha beterine çattık. Önceki nurdu, bu ise kıvılcım. Şems'in sözü dinlenirdi. Anlatışı güzeldi. Faziletli, bilgili bir kişi idi. Çok anlamlı sözler yazdırırdı. Keşke Mevlânâ'ya o hemdem olarak kalsaydı.

Sultan Veled'in yazdığına göre, Selahaddin'deki imanı, aşkı ve manevî üstünlüğü göremeyen Konyalılar, bu faziletli kuyumcuyu ortadan kaldırmaya karar verdiler. "Bu karar, her hakikat yolunu görenlerin, gözünün nuru ve çerağı olan şah Selahaddin'in kulağına kadar geldi. Hazret, bu kararı duyunca, latif ve manalı bir surette gülererek buyurdu ki: O körlerin, o imansızların, o kaba görüşün, Hakk'ın emri olmadıkça bir saman çöpünün bile yerinden kımıldamayacağını bilecek kadar olsun Hak'tan haberleri yoktur. Hakk'ın emri olmadan, beni öldürmeğe, benim kanımı dökmeğe, kanımla bulanmağa kim kalkışabilir?" (Sultan Veled, İbtida-name)

Mevlânâ'nın Selahaddin'e Olan Bağlılığı

Mevlânâ, Şems'in yerine koyduğu bu Hak dostuna, bu gönül aynasına kendisi çok bağlandığı gibi, gerçek müridleri de, oğulları da, Selahaddin'i manevi bir baba yerine koyarak marifet yolunda ona uyuyorlardı. Hazreti Mevlânâ'nın bu kadar gönül verdiği kuyumcu Selahaddin ümmi, hiç okumamış bir kişi olmakla beraber büyük bir arifti, büyük bir veliydi. Zaten Hazreti Mevlânâ gibi büyük bir Hak aşıkının gönül verdiği, sevdiği, kendisine hemden seçtiği her insan muhakkak velidir, muhakkak insan-ı kamildir. Ne yazık ki Konyalılar bu Hak dostlarını gereği gibi anlayamadılar.

Şeyh Selahaddin çok sakin, temkinli bir insandı. Aşırı derecede ibadete düşkün, riyazatla kendisini ezen, zayıf düşüren bir kişi olarak bilinmektedir. İbadet ve riyazatın onun iradesini kuvvetlendirdiğini de, kendisini öldürmek isteyenlerin kararlarını soğukkanlılıkla karşılaması, hiç korkmaması ve telaş göstermemesinden belli olmaktadır. Sultan Veled hazretleri, onun temkinini ve irşaddaki kudretini şöyle anlatmaktadır:

"Mevlânâ'nın coşkunuğu, onun sayesinde yatıştı. Onun irşadı başka bir çeşitti. Tesiri herkesten fazlaydı. Erenlerden yıllarca müddette elde edilen şey, ondan bir anda, bir nefeste elde edilirdi. Dilsiz, dudaksız sırlar söylerdi. İnsanın gönlüne seslenir gibi kulaklar bir harf duymadan, bir ses işitmeden faydalanırdı. Sözleri gönülden gönüle sessiz sadasız girerdi." Selahaddin-i Zerkubi hazretlerinin halini, manevi büyüklüğünü anlamayanlar, Hazreti Mevlânâ'nın kuyumcuya karşı duyduğu saygı ve sevgiyi her vesile ile görünce yaptıkları dedikodulardan utandılar, hasetliklerinden pişman oldular. Zaten bu aleyhte bulunanlar, sohbetlere de gelmedikleri için hüsrana içindeydiler. Nihayet dayanamadılar, yine hep birden bir karara vardılar. Şeyh Selahaddin'e ve Hazreti Mevlânâ'ya ayrı ayrı baş vurdular, üzüntülerini, pişman olduklarını söylediler, ağladılar, yalvardılar, tevbe ettiler ve affedildiler. Artık dedikodular durdu, çekiştirmeler son buldu. Artık sema meclisleri tertip ediliyor, aşk ve neşe içinde vakit geçiriliyordu. Bu sıralarda Hazreti Mevlânâ Selahaddin'in kızı Fatıma Hatun'u, Sultan Veled ile evlendirdi.

Hazreti Mevlânâ, çok sevdiği, hemdemi, halifesi, Selahaddin'in kızını oğluna almakla çok sevinmişti. Sultan Veled, babasının Şeyh Selahaddin'le on sene zevk ve şevk içinde yaşadıklarını, Konya halkının her ikisinden de manen faydalandığını, on yıl sonra Selahaddin'in hastalandığını, vefat ettiğini yazar. Şeyh Selahaddin 1258 yılının Aralık ayının 29. günü vefat etmişti. Hazreti Mevlânâ, sevgili dostunun zahiri ölümlerinden çok mütessir oldular. Bütün Konya'nın ileri gelenleri ile birlikte cenazesini uğurladılar.

Hazreti Selahaddin, vefatı zamanının yaklaştığını hissedince; "Benim için sakın ağlamayın. Bugün benim en mutlu günümdür. Çünkü bugün ben, sevgilime kavuşuyorum. Cenazemi, davullar, kudümler, defler çalarak neşeli, sevinçli bir halde ellerinizi çırpıp çırpıp kaldırınız. Beni mezarıma kadar sema ederek götürün" (İbtida-name, s.108) diye vasiyette bulunmuştu. Mevlânâ,

sohbet arkadaşının, gönül dostunun vasiyetini tamamiyle yerine getirdi: Şeyh Selahaddin hazretlerinin cenazesi, davullar, kudümler, defler çalınarak, güzel sesle ilahiler söylenerek kaldırıldı. Cenaze bu coşkunlukla götürülürken Mevlânâ da, baş açık sema ediyordu. Şeyh Selahaddin, Sultanü'l-ulema'nın yanına defnedildi. O gün Hicretin 657 senesinin Muharrem ayının birinci günüydü. Bu tarih, Miladi 1255'e tekabül etmektedir. Hayatta iken de, ölümünden sonra da Hazreti Mevlânâ, Kuyumcu'ya olan bağlılığını daima göstermiştir. Yalnız Selahaddin'le değil, onun ailesi efradı ile de meşgul olmuştur. Nitekim, Selahaddin'in kızı Fatıma Hatun yazı yazmayı, Kur'an okumayı Mevlânâ'dan öğrenmiştir.

ÇELEBİ HÜSAMEDDİN HAZRETLERİ

Kuyumcu Selahaddin hazretlerinin vefatından sonra, Çelebi Hüsameddin, Mevlânâ hazretlerine hemdem ve halife oldu. Sipehsalar'ın "İlahi nurların mazharı, hakikat ve marifet sırlarını öğreten, tam şeri'at yolunda olan velilerin iftihar ettikleri büyük bir varlık" olarak tavsif ettiği Çelebi Hüsameddin hazretleri'nin aslen Urumiyeli olan ailesi Konya'ya muhacir olarak gelmişler ve bu şehre yerleşmişlerdi. Çelebi Hüsameddin'de 1225 yılında Konya'da doğmuştu. Mevlânâ'nın neslinden gelenlere verilen Çelebi adı ile, Hüsameddin'in Mevlânâ'nın kanından gelmiş bir kişi olduğu sanılmamalıdır. Buradaki "Çelebi", efendi, kibar, nazik bir insan manasına kullanılan bir kelime olup halkın sevdiği kişilere verdiği bir lakaptır.

Hüsameddin'in, "Çelebi" lakabından başka "Ahi Türkoğlu" ünvanı da vardır. Çelebi Hüsameddin'in adı, Hüsameddin Hasan'dır. Babasının adı Muhammed, onun babasının adı da Hasan'dır. Çelebi Hüsameddin'in dedesi, büyük velilerden olup 1107 senesinde Bağdat'ta vefat eden ve aslen Kürt olan Şeyh Taceddin Ebu'l-Vefa hazretleridir. Bu büyük veli ümmi, yani anadan doğma cahil bir kişi olduğu halde arif bir zat idi. Hüsameddin'in babası Konya ve havalisinde yurt edinmiş olan Ahi'lerin başkanı olduğundan kendisini "Ahi-Türk" diye çağırırlardı ve Hüsameddin'e "Ahi Türkoğlu" denirdi.

Çelebi Hüsameddin'in babası vefat edince, onu, babasının yerine reis yapmak istediler. Fakat şöhretin, zenginliğin, mevkiin insana birşey kazandırmadığını idrak eden bu büyük insan, kendisine uyan, kendisini reis yapmak isteyen bütün adamlarını aldı, Hazreti Mevlânâ'ya gitti. Hazreti Mevlânâ'nın eşiğine baş koydu. Çelebi Hüsameddin, adamlarından her birinin kazançlarıyla, işleri ile sanatları ile uğraşmalarını ve kendisine düşen payı getirmelerini istemiş, kendisi, nesi varsa hepsini Mevlânâ'ya bağışlamıştı. Öyle ki, hiçbir şeyi kalmadı, hatta bu yüzden lalası: "Hiçbir geçim vasıtası ve mülk kalmadı" diye ona ta'rizde bulundu, o da evin eşyasını satmalarını emretti. Bir kaç gün sonra evde hizmette bulunan adamlar geldiler: "Artık bizden başka birşey kalmadı" dediler. Bunun üzerine Çelebi Hüsameddin hazretleri: "Allah'a hamd olsun. Peygamberimizin sünnetine hiç değilse zahiren uymamız müyesser

oldu. Sizi de Allah'ın rızasını kazanmak için ve Mevlânâ'nın aşkı ile hepinizi azad ettim, hepiniz kendi işinize gidiniz." dedi.

Mevlânâ'nın Hüsameddin'e Olan Bağlılığı

Çok cömert olan, herşeyini Mevlânâ'ya feda eden bu büyük Hak aşığı Mevlânâ'ya ne kadar bağlı ise, Mevlânâ da ona o kadar bağlı idi. Bir toplantıda Çelebi Hüsameddin hazretleri bulunmazsa, Mevlânâ'nın neşelenmesine imkan yoktu. Mevlânâ eline ne geçerse bir puluna bile dokunmadan, hepsini Çelebi'ye gönderir, o da herkesin istihkakı neyse onları dağıtırdı. Bir gün Emir Taceddin Mu'tezi Horasan, Aksaray'dan Hazreti Mevlânâ'ya epeyce bir para göndermiş, dervişlere ziyafet verilmesini, sema' meclisi tertib edilmesini ve kendisine de dua edilmesini rica etmişti. Mevlânâ, kendisine gönderilen bu paranın hepsini Çelebi Hüsameddin'e verince oğlu Sultan Veled'in canı sıkılmış: "Evde hiçbir şey yok, ne gelirse hepsini Çelebi'ye gönderiyorsun. Biz ne yapacağız?" diye sızlanınca, Hazreti Mevlânâ oğluna: "Bahaeddin valİahi, billahi, tillahi yüzlerce olgun zahid açlıktan ölüm haline gelse, bizde de tek bir ekmek bulunsa onu da yine Çelebi'ye göndeririz." demişti. Böylece Çelebi'nin ne kadar güvenilir, merhametli, ne kadar yoksulları düşünen bir kimse olduğunu Veled Çelebi'ye hatırlatmak istemişti.

Gerçekten de Çelebi Hüsameddin hazretleri öyle asil ruhlu, öyle mükemmel bir insan idi ki, Mevlânâ hiçbir halifesine, Çelebi'ye gösterdiği sevgiyi ve iltifatı göstermemiştir. Onu o kadar büyük tutardı ki, gören Hüsameddin Çelebi'yi Mevlânâ'nın şeyhi sanırdı. Nitekim Mevlânâ'nın, Mesnevi'de yeri geldikçe Çelebi Hüsameddin hazretleri hakkında kullandığı yüceltici sözler, sevgi ifadeleri insanı şaşırtır. Yedi asır önce bu iki insan-ı kamilde tecelli eden ilahi nur, sevgi nuru, onları nasıl hayran bırakmışsa, asırları aşarak gelen o mübarek nur, Mevlânâ'yı ve eserlerini seven biz naçiz kulların da gönlünü aydınlatmada, onlara karşı duyduğumuz hayranlığı arttırmaktadır. Eğer Çelebi Hüsameddin hazretlerini, Hazreti Mevlânâ Hak dostu edinmeseydi, ondaki hakikati görmeseydi, o hakikata gönül vermeseydi, bugün, insanlık Mesnevi-i Şerif gibi eşsiz bir eserden mahrum kalırdı.

MUHYİDDİN-İ ARABİ (İBN'ÜL ARABİ) HAZRETLERİ

İslam aleminde yetişmiş en büyük mutasavvıflardan sayılan Muhyiddin-i Arabi (1164-1241) Hazretleri de Mevlânâ'nın çağdaşıdır. Mevlânâ'yı seven ve Mevlânâ tarafından da sevilen büyük veli Konyalı Sadreddin Hazretleri de İbn-i Arabi'nin üveyoğlu olup onun namına kurulan Ekberiyeye Tarikatı'nın mümessili

idi. Bu bakımdan İbn-i Arabi Hazretlerinden kısaca bahsetmemiz faydalı olacaktır.

Büyük veliler ilhamı aynı kaynaktan aldıkları için, fikirleri birbirine ters düşmez. Sadece meşreplerine göre aynı hakikati başka başka şekilde açıklarlar. Velileri, birbiri ile mukayese etmek, herhangi birisinde, aklımızın ermediği bir hususu kusur sayarak onu aşağılamak, sevdiğimiz bir veliyi de göklere çıkarmak insafa sığmayacağı gibi, Mevlânâ'nın da yolu değildir. Çünkü Mevlânâ'nın yolu sevgi yoludur, müsamaha yoludur. Mevlânâ'yı seven bütün velileri, hatta bütün insanları sevecektir ve bilhassa velilerde bir kusur aramayacaktır. Elbette meşrep ve ifade tarzı bakımından veliler arasında fark bulunabilir. Fakat veliler birbirinden fikir alış verişinde bulunurlar. Şems-i Tebrizi Hazretleri, Muhyiddin-i Arabi Hazretlerinden bahsederken Hazreti Mevlânâ'ya diyor ki: "Ondan iyice faydalar elde ettim. Amma sizden elde ettiğim faydalara hiç benzemez. İnci bülbül nerede? Çakıl taşı nerede? (Mevlânâ Celeddin, Gölpınarlı, s. 52)

Sayın Prof. Annemarie Schimmel de bir bildirisinde: "İbn-i Arabi'nin üvey oğlu Sadreddin Konevi, Mevlânâ'nın dostu idi. Böylece İbn-i Arabi'nin bazı fikirleri, Mevlânâ'nın eserlerine sirayet etmiş olabilir. Halbuki Mevlânâ'nın eserleri bin bir renk ifade eden büyük bir haliya benziyor. Ondördüncü asrın ortasına kadar, İslam Tasavvufunda ne gibi ceryanlar zuhur etmişse de onların aksini Mesnevi'de görmek kabildir. (Mevlânâ ve Yaşamak Sevinci, s.74, Konya Turizm Derneği, 1978) Demek ki Tasavvuf ilminde, en ileri olan bu iki veli, birbirlerinden haberdardır. Bunları nasıl birbirlerinden ayrı sayabiliriz ki. Fikirlerinden ötürü Muhyiddin-i Arabi'ye saldıranlar, aynı fikri taşıdığı için Mevlânâ'ya da saldırmışlardır. (İsmail Fenni, Vahdet-i Vücut ve Muhyiddin-i Arabi, 1928, s. 114)

Şimdi İbn-i Arabi ile Mevlânâ'nın görüşleri arasındaki birliği, birbirlerine benzeyen ve benzemeyen taraflarını kısaca gözden geçirelim: "İbn-i Arabi'nin yolu bilgiye, yorumlamaya dayanıyordu. Halbuki Mevlânâ'nın yolu aşk ve cezbe yolu idi" diye düşünenler ve yazarlar var. Sanıldığı gibi İbn-i Arabi eğer bilgi yolunu tutsaydı, çok büyük bir bilgin, bir allame olurdu amma, Şeyh-i Ekber olamazdı. Nasıl ki Mevlânâ zamanının ilimlerini babası kadar bildiği halde, Sultanü'l-ulema olmadı da, Sultanü'l-aşikîn olduysa, İbn-i Arabi de, yalnız akıl yolunda yürüse, aklına güvenle bir İbn-i Rüşd olurdu, amma İbn-i Arabi olamazdı. Aslında Muhyiddin-i Arabi de, Mevlânâ Hazretleri gibi aklın mahsulü olan bilgiyi çok gerilere atmıştır. O da Mevlânâ gibi iman yolunda, akli kurban etmiştir de gönül yolunda, keşf ve ilham yolunda yürüyerek Şeyh-i Ekber olmuştur.

Felsefe ve filozoflara değer vermeyen Mevlânâ'dan bu hususta İbn-i Arabi ayrılmaktadır. Çünkü filozoflar hakkındaki görüşlerinde İbn-i Arabi çok müsamahalıdır. Peygamber efendimiz (s.a. v.) in, "Allah'ı inkar eden müşrikler de söyleseler, hikmeti kabul ediniz". (Vahdet-i Vücut, s.64, Ferid Bey) hadisini benimseyen İbn-i Arabi aynen şunları yazmaktadır: "Sakın bir filozofun veya Mutezile aliminin ileri sürdüğü fikri inkara kalkışıp da bu filozofun, bu Mutezile'nin görüşüdür demeyiniz. Bu tahsili ve bilgisi olmayanların hareket

tarzıdır. Zira filozofun her sözü batıl değildir. Mümkündür ki, filozofun savunduğu mesele ondaki Hak fikrindedir.

Vahdet-i vücud inancının kendine has bir tarzda açıklanması ve filozoflar hakkındaki bu müsamahalı görüşleri, dar fikirli, mukallid ve mutaassıb Şeriatçılar tarafından hiç de iyi karşılanmamıştır. Bu yüzden Muhyiddin-i Arabi kafirlik ve zındıklıkla suçlanmıştır. Fakat o kendisine küfredenleri bile hoşgören, affeden büyük bir veli idi. Celaledin Suyuti'nin yazdığına göre (Vahdet-i Vücut ve Muhyiddin-i Arabi, s.289, İsmail Fenni, 1928) İbn-i Arabi bir gün sokakta giderken kendisini sevmeyenlerden birisi ile karşılaştı. Adam şeyhe küfretmeye başladı. Şeyh ona cevap vermedi. Şeyhin yanında bulunan hizmetçisi: "Efendim baksanıza bu adam size neler söylüyor" demesi üzerine İbn-i Arabi "O adamın içine bir takım kötü huylar sinmiş, onları bende görüyor, onlara küfrediyor. Onun gördüğü kötülükler, kötü sıfatlar bende yok" diye cevap verdi.

Hazreti Muhyiddin-i Arabi Şam'da bulunduğu senelerde birçok aydın kişilerin hürmet ve sevgisini kazanmıştı. Zenginlerden, hükümdarlardan kendisine maddi yardımda bulunanlar oluyordu. Bilhassa Sultan Ebu Bekir Eyyub ona, pek çok iltifatta, ikramda bulunmuştu. Şeyh, kendisine verilenlerden pek azını, geçinebileceği kadarını alıkoymuyor, üst tarafını aynen Konya'da Hazreti Mevlânâ'nın yaptığı gibi yoksullara dağıtıyordu.

SADREDDİN KONEVİ HAZRETLERİ

İshak oğlu Konyalı Sadreddin Muhammed hazretleri (ö.673/1274) Hazreti Mevlânâ'nın zamanında Konya'da yaşayan en büyük şeyhlerden, müridlerden olup, büyük şeyh manasına gelen "Şeyh-i Kebir" diye anılmakta idi. Bu mübarek zat, Muhyiddin-i Arabi Hazretleri'nin üveyoğlu olmak dolayısıyla, onun en yakını ve ona nisbetle kurulan "Ekberiyye Tarikatı"nın en tanınmış mümessili idi. İbn-i Arabi gibi büyük bir velinin üveyoğlu olmak, onun terbiye ve irşadı ile yetişmek, her şeyhe nasib olacak bir mazhariyyet değildi.. Sanki Endülüs'te doğan İbn-i Arabi, Mekke, Medine, Konya'ya gelmiş ve ona yakın olmak takdiriyle, onun dul kalan annesi ile evlenmişti. Konyalı Sadreddin de üvey babasının ve şeyhinin en hayırlı bir halefi oldu. Onun eserlerini şerh etti. Vahdet-i vücud inancının yayılmasına gayret sarfetti. Sadreddin Konevi, tasavvufta olduğu kadar, şer'i ilimlerde, zahiri fenlerde de çok ileri gitmişti. Bilhassa hadis ilminde en yüksek dereceye ulaşmıştı. Hadisten icazet (yani diploma, hadis okutma yetkisi) verirdi. Dergahına zamanın emirleri, beyleri, bilginleri, vezirleri, sultanları devam eder, feyz alırlardı.

Padişahlar gibi yaşayan, dergahı bir sarayı andıran, kapıcıları, perdedarları bulunan Sadreddin Konevi'nin yaşayışıyla, müteveziane, dervişane bir hayat süren, tam bir halk adamı ve fakirlerin, yoksulların dostu olan Mevlânâ'nın yaşayışı arasında dağlar kadar fark olduğu halde bu iki mana sultanı, birbirlerini pek sayıyor ve seviyorlardı. Ne Mevlânâ, Sadreddin'in ihtişamlı hayatını

kıskanıyor, ne de Sadreddin, Mevlânâ'nın dervişane hayatına yukardan bakıyordu. Aralarında meşreb ve yukarda arzedildiği gibi bazı konularda fikir ve görüş ayrılıkları vardı. Bu ayrılık, onları benlikle, kinle, nefretle birbirinden ayırmıyor, sevgi, müsamaha, hoşgörülükle birbirine bağlıyordu. Bu iki sultan, ikisi de ayrı ayrı usul ile, ayrı ayrı yaşayış tarzı ile, fakat aynı gaye ile Allah yolunda yürüyerek insanları irşad ediyorlar, yol gösteriyorlardı.

Bir gün Hazreti Mevlânâ, Sadreddin Konevi hazretlerini ziyarete gitmişti. Şeyh-i kebir, hadis dersi okutmakla meşguldü. Mevlânâ'nın geldiğini görünce edeben, onun yanında hocalık yapmaktan utandı. Hadis dersinin okutulmasını Mevlânâ'dan rica etti. Hadis dersini o gün Mevlânâ okuttu ve dinleyenleri hayretler içinde bıraktı. Hadislerin ışığında ne hakikatler söylendi, ne manevi zevklere varıldı, Hazreti Muhammed'in mübarek sözleri, Hak aşığı Mevlânâ'nın gönlünde tesirini artırdı. Başka manevi bir hal aldı. Sanki o gün yüce peygamberimiz o dergaha geldi de sevdiği Mevlânâ'nın dili ile konuşmuş oldu.

Yine bir gün Sadreddin Konevi hazretlerine Mevlânâ'nın sireti, manevi ahlaki hakkında sorulduğunda, şeyh heyecana kapılarak: "Eğer Bayezid'le Cüneyd bu devirde olsalardı, Allah erinin gaşiyesini (sınnalı at örtüsünü) omuzlarında taşır, bu hizmeti, canlarına minnet sayarlardı. Muhammed dininin fakirlik sofracısı odur. Biz, onun sofracısından manevi gıdalar almaktayız, bütün zevkimiz, şevkimiz onun kutlu ayağının bereketindedir." (bkz. Firuzanfer, Mevlânâ Celaleddin Tercümesi, s.160)

Abdurrahman Cami hazretlerinin Nefehatü'l-Üns adlı meşhur kitabının 633. sahifesinde bulunan bir bölümü aynen almadan geçemeyeceğim: "Bir gün Sadreddin dergahında büyük bir toplantı vardı. Konya'nın en tanınmış şeyhleri, emirleri, beyleri, bilginleri hep orada idiler. Şeyh Sadreddin, toplantı odasında baş köşede bir seccade üzerinde oturmuş, konuşma yapıyordu. Ansızın Mevlânâ içeri girdi. Şeyh Sadreddin ve orada hazır bulunan bütün büyükler ayağa kalktılar, onu karşıladılar. Şeyh, oturduğu seccadeye Mevlânâ'nın oturmasını niyaz etti. Mevlânâ, "Bu büyük şeyhin seccadesine oturursam kıyamette ne cevap veririm" diye özür diledi, seccadeye oturmadı. Bunun üzerine Sadreddin, seccadenin yarısına sen otur, yarısına da ben oturayım diye teklifte bulundu. Mevlânâ, yine oturmadı. Bunun üzerine Şeyh-i kebir, "Mevlânâ'nın oturmak istemediği bir seccade bizim ne işimize yarar, biz de artık buna oturmayız" dedi.